

DOI: 10.15276/EJ.03.2024.9
DOI: 10.5281/zenodo.13858116
UDC: 330.332
JEL: O21, D23, M21

СОБІВАРТІСТЬ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

COST AS AN ECONOMIC CATEGORY

Olena I. Chernyshenko

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv, Ukraine

ORCID: 0009-0009-7718-2387

Email: pgpererva@gmail.com

Received 01.08.2024

Чернишенко О.І. Собівартість як економічна категорія. Науково-методична стаття.

В статті визначено, що науково-теоретична сутність собівартості як економічної категорії багато в чому залежить від сфери використання цього терміну, серед яких виділено економічну теорію, бухгалтерський облік, фінансовий менеджмент та міжнародні стандарти фінансової звітності. Запропоновано визначати собівартість як виражені в фінансовій (грошовій) формі загальні матеріально-фінансові та інтелектуальні затрати підприємства на створення, виробництво та збут продукції з урахування соціально-інституціональних витрат. Виявлено ряд виробничих функцій собівартості продукції та об'єднано їх у блоки за типом розв'язуваних завдань. Визначено, що виконання виробничих функцій є умовою нормального перебігу індивідуального відтворення в межах окремих підприємств. Запропоновано та обґрунтовано виробничі функції собівартості, які в своїй більшості проявляються у внутрішньому середовищі підприємства, та функції, що забезпечують ринкові завдання підприємства.

Ключові слова: собівартість, економічна категорія, визначення, виробничі функції, ринкові функції

Chernyshenko O.I. Cost as an Economic Category. Scientific and methodical article.

The article determines that the scientific and theoretical essence of the prime cost as an economic category largely depends on the scope of use of this term, among which economic theory, accounting, financial management and international financial reporting standards are allocated. It is proposed to define the prime cost as the total material, financial and intellectual costs of enterprise for the creation, production and sale of products, expressed in financial (monetary) form, taking into account the socio-institutional costs. A number of production functions of the cost of production have been identified and they have been combined into blocks according to the type of tasks to be solved. It is determined that the performance of production functions is a condition for the normal course of individual reproduction within individual enterprises. The production functions of the prime cost, which for the most part are manifested in the internal environment of enterprise, and the functions that provide the market tasks of the enterprise, have been proposed and substantiated.

Keywords: cost price, economic category, definition, production functions, market functions

Собівартість є ключовою економічною категорією, яка відіграє значну роль у процесі прийняття управлінських рішень, планування, контролю та аналізу діяльності підприємства. Актуальність та важливість дослідження теоретико-методологічних засад собівартості пояснюється низкою важливих положень. По-перше, собівартість є основою для формування цін на продукцію чи послуги. Вона включає всі витрати, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції, що дозволяє підприємствам визначати мінімальну ціну продажу, яка повертає витрати і забезпечує прибуток для підприємства. По-друге, розуміння теоретичних засад і структури собівартості дозволяє підприємствам ефективно управляти витратами, виявляти та усувати надмірні витрати, а також оптимізувати процеси виробництва для підвищення рентабельності. По-третє, собівартість є важливим показником для аналізу ефективності діяльності підприємства. Вона допомагає виявляти слабкі місця та визначати напрями для підвищення продуктивності і зниження витрат. По-четверте, на основі даних про собівартість підприємства є всі можливості здійснювати об'єктивне фінансове планування та прогнозування, що сприяє більш точному визначенню бюджетів та оцінці майбутніх фінансових результатів. По-п'яте, знання собівартості продукції дозволяє підприємствам оцінювати свою конкурентоспроможність на ринку [1-28]. В умовах конкуренції підприємства з нижчими витратами мають перевагу, оскільки можуть пропонувати свої товари або послуги за більш привабливими цінами.

Таким чином, дослідження собівартості як економічної категорії є актуальним для забезпечення фінансової стійкості підприємств, оптимізації їх діяльності та підвищення конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що собівартість залишається однією з ключових тем в економічних дослідженнях. Сучасні дослідження науковців, до яких слід віднести Болюх М.А. і Бурчевський М.І. [1], Каленич І.С. [11], Перерва П.Г. [10, 24], Негі С. [6], часто акцентують увагу на різних методах обчислення собівартості, таких як повна собівартість, маржинальна собівартість, нормативна та стандартна собівартість. Вибір методу впливає на управлінські рішення та фінансові результати підприємства. Дослідниками Бондаренко Т.Ю. [3], Радченко К.М. [23], Старостіною А.О. [14], Ткачовою Н.П. [16] вивчаються новітні методики, такі як Activity-Based Costing (ABC), що дозволяє точніше визначати витрати на виробництво, враховуючи всі етапи та види діяльності. Дослідження Давидюк Т.В.

[8], Мошковської О.А. [19], Кобелевої Т.О. [27], Коціскі Д. [28] показують, що впровадження сучасних інформаційних технологій, таких як ERP-системи (Enterprise Resource Planning), сприяє зниженню собівартості за рахунок автоматизації процесів і підвищення ефективності управління ресурсами. Інноваційні технології, такі як штучний інтелект і машинне навчання, також розглядаються як інструменти для оптимізації виробничих процесів і зменшення витрат. Важливою темою досліджень Мокеєвої О.В. [17], Витвицької О.Д. [26] та Скрипник М.І. [25] є управління витратами та стратегії зниження собівартості. Включаються дослідження оптимізації ланцюгів постачання, впровадження lean-методологій (максимізація цінності для споживача та мінімізація витрат для підприємства), а також стратегічне управління запасами. Аналізуються підходи до мінімізації відходів і підвищення ефективності використання ресурсів, що сприяє зниженню загальних витрат на виробництво. Дослідження Пархоменко В.М. [21], Миронюк О.В. [13] та Косенко А.П. [18] фокусуються на аналізі собівартості в різних галузях, таких як промисловість, сільське господарство, послуги та інформаційні технології. Це дозволяє визначити специфічні фактори, що впливають на собівартість у кожній з галузей. Особливу увагу Савченко В.Я. [9], Міценко М.Г. і Мизгала С.В. [15] приділяють впливу глобалізації та міжнародної конкуренції на витрати підприємств і їхню здатність утримувати низьку собівартість. Нові дослідження Маниліч М.І. [13], Гузар Б.С. [7] та Ковальчук С.В. [26] підкреслюють зв'язок між собівартістю та стійким розвитком. Вони розглядають, як підприємства можуть знижувати свої витрати, впроваджуючи екологічно чисті технології та методи виробництва. Досліджуються підходи до оцінки екологічних витрат і включення їх у загальну собівартість продукції.

Ці напрямки досліджень відображають важливість собівартості як економічної категорії та її значення для ефективного управління підприємствами. Вони також підкреслюють необхідність постійного вдосконалення методів обчислення і управління собівартістю для підвищення конкурентоспроможності та стійкості бізнесу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

В існуючих економічних дослідженнях приведені неоднозначні трактування поняття собівартості. Відсутність необхідних посилень та акцентів щодо методологічного змісту цього поняття, на наш погляд, в певній мірі знижує точність та об'єктивність його розуміння. У плані вивчення взаємозв'язку теоретичних та прикладних аспектів собівартості малодослідженими на сьогодні ще залишаються низка важливих питань, серед яких, на нашу думку, найбільш важливими є наступні:

- не опрацьовано належним чином питання про собівартість як економічну категорію особливо у зв'язку з сучасними процесами та можливостями аналізу;
- недостатньо чітко сформульовані функції категорії собівартості продукції в різних виробничих структурах (наприклад, в традиційному або наукомісткому виробництві), не розглядаються її нові функції, які зумовлені змінами у ринковому середовищі, що відбуваються;
- відсутній порівняльний аналіз змісту місця та ролі категорії собівартості продукції в різних умовах виробництва, слабо досліджено взаємозв'язок категорій собівартості та корисності продукції;
- теоретичний аспект управління собівартістю та витратами в наявній економічній літературі не є популярним, незважаючи на те, що мають місце певні успіхи та досягнення, тобто тема теоретико-методичного дослідження категорії «собівартість» ще далеко не вичерпана.

Мета статті полягає в тому, щоб надати комплексний аналіз собівартості як економічної категорії, її значення та впливу на діяльність підприємства. Це дозволить глибше зрозуміти процеси формування та управління собівартістю, що сприятиме підвищенню ефективності та конкурентоспроможності бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Методологія. Теоретичну та методологічну базу проведеного дослідження склали положення законодавчих та нормативних актів нашої країни [1], наукові дослідження зарубіжних та українських вчених [2, 9, 11, 13, 23]. У процесі написання статті було використано загальнонаукові методи дослідження: аналізу та синтезу, порівняння; економіко-математичні підходи до збору, обробки та використання інформації, методи групування, середніх та відносних величин. Така методологія дозволяє в повній мірі дослідити науково-методичну сутність собівартості як важливого фактору забезпечення ефективної діяльності промислових підприємств нашої країни.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали законодавчі та нормативні акти України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених. У процесі підготовки статті використовувалися загальнонаукові методи: аналіз і синтез, порівняння; економіко-статистичні методи збору та обробки інформації: групування, середнє значення, відносна величина; економіко-математичні методи.

Результати дослідження. Собівартість є ключовим економічним терміном, який використовується для опису загальних витрат на виробництво товарів або послуг. Визначення цього терміну та його сучасний теоретико-методологічний зміст, на наш погляд, багато в чому залежить від сфери його розгляду та використання, що наглядно представлено нами на рис. 1.

Виникнення терміну «собівартість» пов'язують з капіталістичною економікою XV ст. [3]. В українській економічній діяльності ця дефініція як економічна категорія ввійшла в науковий обіг і в нормативно-правову документацію завдяки науковим працям видатного бухгалтера Рудановського А.П. та його послідовників Тер-Давидова М.П. і фон Дітмара М.Ф., яке ними було введено в 1912 р. [5]. До цього часу

використовували зазвичай терміни – «загальна вартість», «вартість виробництва», «своя вартість», «фабрична вартість», «вартість», «власна вартість», «продуктивна вартість», «дійсна вартість», «фактична вартість», «заводська вартість», «істина ціна» і таке ін. Приведені дані цього переліку свідчать про те, як довго і дуже непросто відбувався науковий пошук необхідного визначення [7, 25].

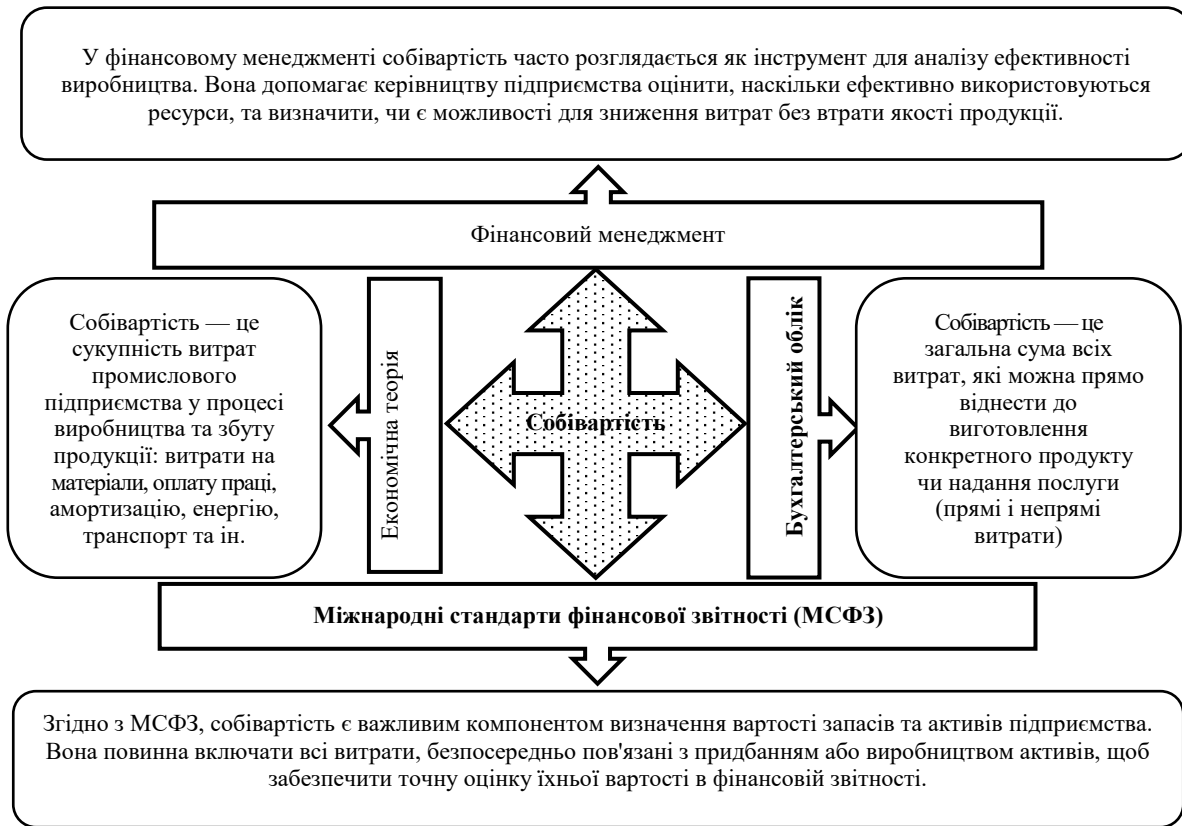

Рисунок 1. Особливості визначення собівартості в залежності від сфери її розгляду та використання
Джерело: власна розробка автора

Визначаючи собівартість як економічну категорію, слід зауважити, що вона є і надзвичайно важливим показником діяльності підприємства, так як характеризує рентабельність діяльності підприємства, яка великій мірі залежить від ринкових характеристик підприємства і в першу чергу від рівня його конкурентоспроможності [11, 19].

Тому, на нашу думку, є важливим в певній мірі дистанціювати категорію собівартості від категорії вартості, тобто визначити і обґрунтувати різницю між собівартістю у вигляді економічної категорії і собівартістю у вигляді важливого показника діяльності підприємства, на що вже звертають увагу деякі дослідники [11, 19, 25]. На основі узагальнення та розвитку наявних пропозицій представимо найбільш характерні відмінності собівартості як показника від собівартості як відповідної економічної категорії:

- як показник (фактор) «собівартість» відтворює в основному кількісну сторону явищ і наявних фактів, а ось собівартість у трактуванні економічної категорії характеризує виробничі відносини між господарюючими суб'єктами та державою (як загальноекономічного вигляду так соціально-економічного представлення) і має не тільки кількісну, а і якісну характеристику;
- як показник «собівартість» представляється якісним показником. При цьому може при наявності певних умов включати в себе елементи виготовленого продукту, а ось у категорії «собівартість» структурні елементи виготовленої продукції ні в якому разі не висвітлюються;
- як показник «собівартість» є часто характеризується цифровим (кількісним) відтворенням відповідних явищ, фактів та процесів, які практично завжди нормативно врегульовані, при цьому собівартість у вигляді економічної категорії представляє собою певну абстрактно-логічну форму яка відображає об'єктивний світ;
- собівартість у вигляді економічної категорії відтворює суспільні витрати виробничої діяльності: витрати на використані засоби виробництва (матеріали, амортизація, сировина, паливо) і витрати на оплату трудової складової (праці). Як показник виробничої діяльності собівартість відтворює затрати певного (конкретного) підприємства на виробництво конкретного виду продукції.

Виходячи з викладеного, можемо резюмувати, що між собівартістю як економічним показником і між собівартістю у вигляді економічної категорії, ні в якому разі не може бути рівності або тотожності, а ні в теоретичному плані, а ні в практичному розумінні. Собівартість дійсно є дуже важливим економічний

чинником, який практично завжди відображається у вартісній характеристиці виробничого процесу продукції та займає дуже престижне місце в бухгалтерській звітності підприємства. Визначення собівартості здійснюється у терміни, відповідно до вимог топ-менеджменту та в порядку, та в порядку, який встановлено діючими стандартами та нормативними положеннями бухгалтерського обліку. Виходячи з цих позицій пропонуємо визначити дефініцію «собівартість» з двох точок зору: які відповідну економічну категорію і як важливий показник виробничо-комерційної діяльності підприємства. До такої думки схиляються і деякі дослідники теоретичної сутності собівартості [25, 12, 16, 17].

Як ми вже відзначали, собівартість на протязі досить тривалого часу визначали як поняття, що використовують здебільшого в сфері планування, бухгалтерського обліку та економічного аналізу. Цей факт в певній мірі вплинув на подальше визначення терміну «собівартість» як витрати діяльності підприємств, з цим, на наш погляд, пов'язано і розуміння методологічної сутності і ознакових методичних характеристик собівартості, її економічної ролі і місця в загальній системі показників економічної діяльності.

Виходячи з цих обставин, дослідники Маниліч М.І. і Миронюк О.В. [13] визначають собівартість як відтворені в фінансовій (грошовій) формі витрати на спожиті в процесі діяльності засоби виробництва, виплати працівникам та витрати на різного роду соціальні заходи. Тобто вони вважають собівартість продукції сумою всіх понесених фінансових (грошових) витрат на виробництво продукції, при цьому акцентуючи увагу на тому, що собівартість – це об'єктивно існуюча економічна категорія, наявність якої зумовлене в першу чергу тим, що кожне промислове підприємство повинне в межах визначеного рівня собівартості повертати витрачені ним різного роду ресурси, для того щоб постійно без зупинок продовжувати свою виробничо-комерційну діяльність. Виходячи з цього визначення собівартість в певній мірі забезпечує сам виробничий процес відтворення промислового виробництва, включає в себе пов'язані з ним витрати промислового підприємства. Інакше кажучи, за Манилічем М.І. і Миронюком О.В. основу собівартості продукції становлять витрачені підприємством засоби виробництва (матеріальна складова) та оплата праці (трудова складова) [13]. Такого роду представлення собівартості є в певній мірі дискусійним, так як в його змісті відсутні важливі в умовах ринкової економіки складові, зокрема, витрати на реалізацію продукції

Науковець Завгородній В.П. стверджує, що всі витрати промислового підприємства на виробництво та реалізацію продукції, які представлено в фінансовій (грошовій) формі, визначають собівартість продукції. Але при цьому дослідник відзначає, що собівартість це досить важливий показник споживання ресурсів підприємства [9]. Хоча в цьому визначенні вже має місце витратна частина збутової діяльності підприємства, але все ж таки представлення собівартості тільки матеріальними втратами, а наш погляд, представляється досить дискусійним. Аналогічне зауваження стосується і визначення собівартості продукції, надане професором Бутинцем Ф.Ф., який пропонує визначити цю категорію як фінансове вираження всіх можливих витрат підприємства, які якимось чином пов'язані з створенням та реалізацією продукції [5].

Науковці Болух М.А. і Бурчевський В.З. [1] вважають собівартість продукції підприємства як базовий якісний чинник його виробничо-комерційної діяльності. На їх думку, її значення відтворює переваги та недоліки виробничої діяльності і в цілому підприємства, і кожного його підрозділу. Постійне зниження рівня собівартості промислової продукції має важливе національне значення, так як надає можливості за сприятливих ринково-орієнтованих цін підвищувати розмір прибутку на кожен грошову одиницю (гривню) витрат, що сприяє також росту рівня конкурентоспроможності продукції [1]. В цьому визначенні автори намагаються поєднати і національні інтереси країни, і комерційні побажання підприємства, що далеко не так просто.

Дослідник Мацкевічюс Й.С. звертає увагу на те, що собівартість продукції підприємства – це частина відповідної вартості, яка включає в себе вартість залучених засобів виробництва, частку вартості бажаного (необхідного) продукту та частку вартості додаткового продукту, які представлено у грошовій формі і формують частку ціни продукції, з використанням якої підприємство повертає витрати на розробку, виробництво та збут продукції [15, 23].

Досить широке визначення собівартості представлено науковцем Пархоменко В.М. [21]. На його думку, «...собівартість продукції – це вартісне (в грошовій формі) представлення витрат, які пов'язані з споживанням у процесі виробництва продукції природних ресурсів, матеріалів, сировини, палива, виробничих фондів, енергії, спеціалізованого оснащення, нематеріальних активів, інструменту, інвентарю, трудових і фінансових ресурсів, а також витрат на створення і реалізацію готової промислової продукції, включаючи державні вимоги щодо обов'язкових відрахувань, податків та інших платежів» [21]. Приведене визначення, на нашу думку, надмірно широке, так як включає в себе подвійний рахунок різних витрат. Зокрема, вказані у визначенні витрати на виробництво продукції вже включають в себе і матеріали, і сировину, і паливо і таке ін.

Результати проведеного огляду надають підстави зробити важливий висновок про те, що економічному показнику, яким є собівартість продукції, по праву належить провідне місце в механізмі економічного господарювання, так як він визначає та акумулює в собі суму витрачених на виробництво та реалізацію промислової продукції всіх видів витрат у фінансовій (грошовій) формі. По праву вважається, що від

значення показника собівартості багато в чому залежить величина прибутку, ринковий рівень цін, значення рентабельності і інші економічні показники.

Спираючись на результати проведеного дослідження по визначенню економічної сутності і методологічного змісту собівартості продукції і послуг в економічних дослідженнях нами пропонується встановити, що термін «собівартість продукції» – це виражені в фінансовій (грошовій) формі загальні матеріально-фінансові та інтелектуальні затрати підприємства на створення, виробництво та збут продукції з урахування соціально-інституціональних витрат.

Пропоноване визначення враховує не тільки матеріальні, а інтелектуальні ресурси підприємства, а також відтворює його діяльність як в соціальному (забезпечення соціальних потреб: охорона праці, довкілля, заходи інклюзивного змісту, соціальні потреби працівників та оточуючого середовища), так і в інституціональному (сплата встановлених державою податків та інших нормативних платежів) середовищах. Цим дане визначення відрізняється від існуючих в цей і в певній мірі сприяє удосконаленню його сутнісному змісту.

Чим ефективніше працює промислове підприємство, краще використовує свої наявні виробничі та інші види ресурсів, тим менша собівартість його продукції. У сфері бухгалтерському обліку поняття собівартості пов'язують з вартісною оцінкою наявних на підприємстві ресурсів, які ним використовуються для досягнення цілей виробничо-комерційної діяльності. Підприємство повинне самостійно формувати перелік всіх видів витрат, які входять до складу собівартості виготовленої продукції як складові облікової політики підприємства на засадах економічної сутності зроблених витрат.

В рамках функціонального підходу до розуміння собівартості продукції як економічної категорії розглянуто її виробничу та ринкову функції. Аналіз наявних публікацій в цій сфері дозволив виявити ряд виробничих функцій собівартості продукції та об'єднати їх у блоки за типом розв'язуваних завдань. Виконання виробничих функцій є умовою нормального перебігу індивідуального відтворення в межах окремих підприємств. Процес управління витратами представляється як забезпечення взаємозв'язку та реалізації даних функцій. Пропонується виділити чотири групи виробничих функцій собівартості продукції, що представлено на рис. 2.

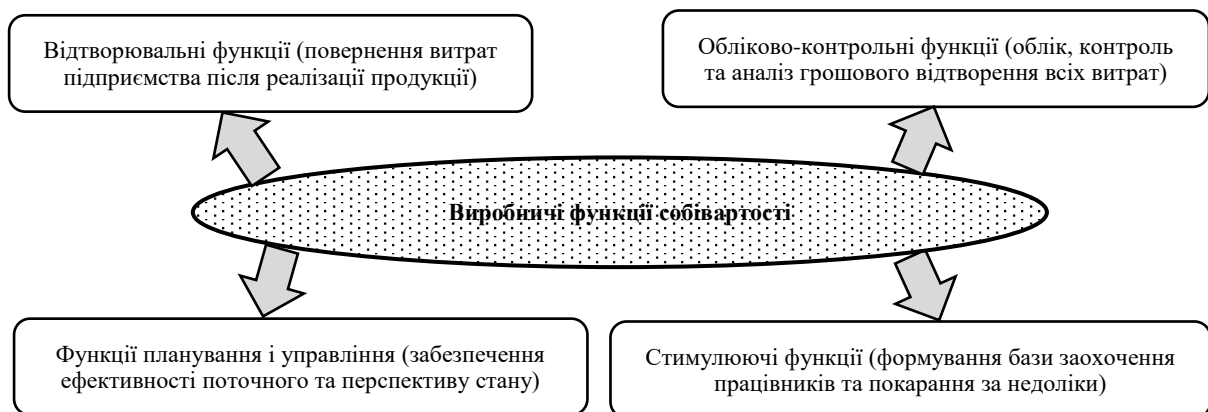

Рисунок 2. Групи виробничих функцій собівартості, які характеризують її як економічну категорію
Джерело: власна розробка автора

Формуючи виробничі функції собівартості ми тим самим виконуємо декілька, на нашу думку, дуже важливих задач. По-перше, ми виділяємо відтворювальну групу, яка включає в себе функцію відшкодування витрат підприємства в складі ціни продукції, функцію максимізації корисності продукції за рахунок зростання її функціональних можливостей, а також функцію розподілу. По-друге, в обліково-контрольну групу ми включаємо функції обліку, контролю та аналітики, а також функцію грошового відтворення використаних засобів виробництва та його регулювання. По-третє, в групу функцій планування і управління ми відносимо планування, прогнозування та прийняття управлінських рішень. По-четверте, виділяємо групу стимулюючих функцій, до яких відносяться стимулювання (заохочення) і дестимулювання (покарання).

Слід зазначити, що виробничі функції собівартості проявляються, перш за все, у внутрішньому середовищі підприємства, вони будуть реалізовуватися, в основному, без урахування впливу факторів зовнішнього середовища, а в зв'язку з переходом ринкові відносини до традиційних функцій собівартості продукції доповнюються і ринкові функції, які, на наш погляд, формуються безпосередньо зовнішнім (ринковим) середовищем підприємств (рис. 3).

Розрізняють наступні ринкові функції собівартості продукції: по-перше, на нашу думку, собівартість виступає показником ефективності, як ринковий критерій діяльності підприємства в конкурентному середовищі; по-друге, виділяємо прогностично-ринкову функцію в умовах серійних і масового попиту; по-третє, ми вважаємо, що витрати виконують адаптивну (адаптивну) функцію в силу існуючого

співвідношення між показником рівня витрат і якістю продукції; по-четверте, собівартість в сукупності з показниками рентабельності несе в собі диверсифікаційно-стимулюючу функцію; по-п'яте, ми визначили функцію врахування зворотного зв'язку з ринком в умовах цінової конкуренції.

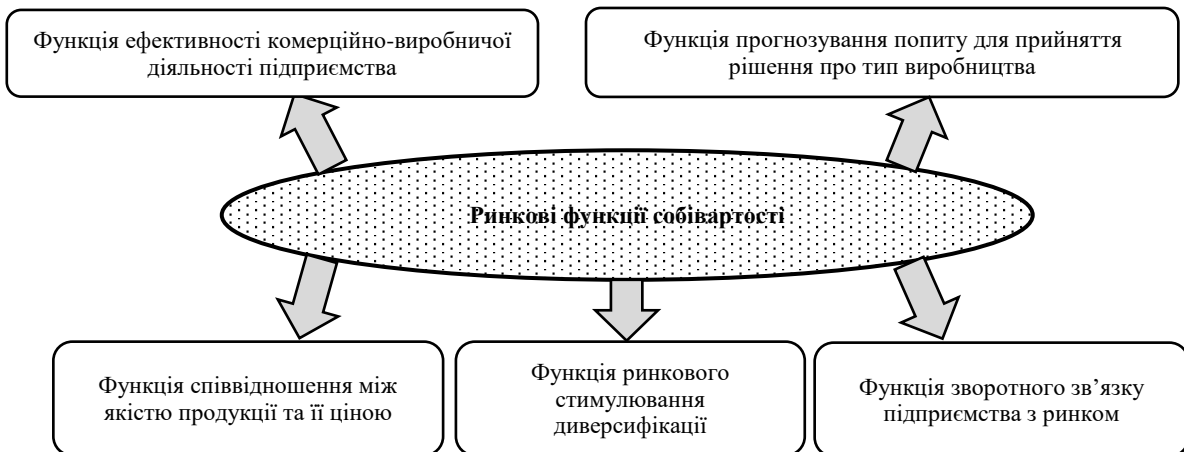

Рисунок 3. Ринкові функції собівартості, які характеризують її як економічну категорію
Джерело: власна розробка автора

Всі перераховані функції собівартості продукції, як виробничі, так і ринкові, знаходяться в складній взаємодії, в різних комбінаціях і проявах реалізуються в процесі діяльності промислових підприємств. Очевидно, що жодна з перерахованих функцій не може бути реалізована самостійно, без зв'язку з іншими функціями.

Управління витратами з урахуванням ринкової кон'юнктури повинно забезпечувати ефективний зворотний зв'язок між підприємствами і ринком – проведення внутрішніх змін (наприклад, модифікація продукції, припинення виробництва), пристосування та адаптація, орієнтація на зростання економічної ефективності діяльності підприємства та таке ін.

Поряд зі змістовно-структурним і функціональним підходом собівартість продукції, як економічна категорія, представлена нами з використанням етапного (стадійного) підходу. Цей підхід ґрунтується на представленні вартості через поняття ланцюжків доданої вартості, таким чином, собівартість набуває вигляду сукупності витрат, що виникають на різних етапах створення продукту [Мокеєва]. В рамках цього підходу собівартість продукції розглядається як стадійний об'єкт, тобто як сукупність бізнес-процесів, при виконанні яких використовуються різного роду ресурси для виробництва продукції

Використання поетапного підходу до розуміння та управління собівартістю продукції, на наш погляд, має значні перспективи теоретичного та прикладного характеру, зокрема, його використання доцільно в умовах високотехнологічного виробництва з тривалим циклом створення продукту. Ми вважаємо, що управління собівартістю виробництва з використанням методології ланцюжків доданої вартості з практичної точки зору дозволяє вирішити ряд завдань: аналізувати витрати, що виникають на різних етапах виробництва, шукати шляхи зниження або оптимізації витрат, надає додаткові можливості для аналітичного аналізу. Ми також розглянули і класифікували основні методи управління витратами і бухгалтерського обліку, що використовуються в практиці вітчизняних і зарубіжних підприємств, представили їх переваги, недоліки і обґрунтували доцільність їх використання в тих чи інших виробничих умовах. На нашу думку, ці методи можуть бути використані в процесі управління витратами, виходячи зі змістовно-структурного, функціонального або етапного підходу. Це дає можливість практично реалізувати той чи інший підхід до управління собівартістю продукції в конкретних виробничих умовах.

Висновки

Авторське трактування собівартості продукції як економічної категорії представлено в рамках трьох підходів: перший, виходячи з причинно-наслідкових зв'язків, собівартість якісно розкривається в змістовно-структурному сенсі, по-друге, традиційний підхід доповнюється функціональним (виробничо-ринковим), собівартість виробництва розглядається як певна сукупність функцій; по-третє, собівартість виробництва представлена в рамках стадійного (вартісного) підходу. Ми вважаємо, що в результаті такого представлення збагачується уявлення про собівартість як економічну категорію, що в певній мірі розширює та доповнює її теоретико-методичну сутність.

До підсумкового висновку слід також віднести те, що собівартість промислової продукції це актуальна економічна категорія і важливий показник ефективності виробничої діяльності, який в грошовій формі характеризує найбільш важливі складові ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємства. Собівартість – це база для формування трансфертних і ринкових цін, вона здійснює суттєвий вплив на рівень ринкової конкурентоспроможності підприємства. При цьому вона виступає базовим фактором аналізу виробничої діяльності окремих структурних підрозділів, що визначає її пріоритетне значення при

прийнятті важливих управлінських рішень. Відмітимо також роль собівартості у бухгалтерському обліковому аспекті, де вона знаходить своє використання при вимірюванні (оцінюванні) конкретних елементів бухгалтерського обліку, що завжди відтворюється у структурних розділах фінансової звітності підприємства і при цьому створює відповідні умови для об'єктивного і чесного процесу представлення комерційної інформації. Виходячи з цього, стверджуємо, що знання та фахове використання у виробничій діяльності такого потужного економічного інструменту буде у великій мірі сприяти та посилювати розширення і посилення виробничих і ринкових позицій промислового підприємства та його ділової активності, особливо у сучасних кризових умовах вітчизняної економіки.

Таким чином, собівартість як економічна категорія є комплексним показником, який відображає витрати підприємства та впливає на його фінансову стійкість і конкурентоспроможність. Ефективне управління собівартістю сприяє підвищенню рентабельності та забезпеченню стійкого розвитку підприємств.

Abstract

The article determines that the prime cost is one of the key economic categories, reflecting the total costs of production and sale of products or services. It is proved that the scientific and theoretical essence of the prime cost as an economic category largely depends on the scope of use of this term, among which economic theory, accounting, financial management and international financial reporting standards are allocated. It is determined that cost analysis and management include various methods, such as costing, variance analysis, budgeting and cost planning. The use of modern information systems and software solutions allows for more accurate and efficient accounting and cost control, which contributes to improving the efficiency of enterprise management.

On the basis of a detailed analysis of the existing interpretations, it is proposed to determine the cost as the total material, financial and intellectual costs of enterprise for the creation, production and sale of products, expressed in financial (monetary) form, taking into account socio-institutional costs. It is substantiated that the prime cost is an important indicator of efficiency of enterprise, since pricing, competitiveness of products and financial results of the company's activities depend on it. Reducing the cost allows businesses to increase profits, offer more competitive prices, and ensure sustainable development in the market.

The analysis of the available publications in this area made it possible to identify a number of production functions of the cost of production and combine them into blocks according to the type of tasks to be solved. It is determined that the performance of production functions is a condition for the normal course of individual reproduction within individual enterprises

To the production functions of the prime cost, which for the most part are manifested in the internal environment of enterprise, the author attributes the functions of planning and management, reproduction, accounting-control and stimulating functions. The functions that ensure the market tasks of the enterprise include the functions of demand forecasting, efficiency of the enterprise, the ratio between the quality and price of products, market stimulation and feedback of the enterprise with the market.

Understanding and effective cost management is critical for any business, regardless of its size or industry. This allows not only to ensure a stable financial position, but also to promote long-term success and competitiveness in the market.

Список літератури:

1. Боллох М.А., Бурчевський М.І. Економічний аналіз: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 325 с.
2. Кравчук А.В., Перерва П.Г. Ефективність як економічна категорія. // Вісник НТУ "ХПІ" (економічні науки). 2018. № 15. С. 137-143.
3. Бондаренко Т.Ю. Витрати на виробництво продукції як елемент формування та розвитку виробничо-господарського механізму // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Випуск 8 (29). Ч. 2. 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_2/9.pdf.
4. Маслак О., Перерва П., Кобелева Т., Кучинський В., Ілляшенко С. (2021). Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки), (1), 53-58. DOI: 10.20998/2519-4461.2021.1.53.
5. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: підручник. Житомир: ЖІТІ, 2000. 640 с.
6. Nagy S., Pererva P., Maslak M. (2018) Organization of marketing activities on the intrapreneurship // MIND Journal. №5. 10 p.
7. Гузар Б.С. Собівартість і проблеми калькуляції продукції [Електронний ресурс]. 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2010_1/7_Guzar.pdf.

8. Давидюк Т.В. Методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції у вітчизняних нормативних актах: напрями удосконалення // Економіка: реалії часу. 2016. № 1. С. 6-13.
9. Завгородній В. П., Савченко В.Я. Бухгалтерський облік, контроль і аудит в умовах ринку. 2-ге вид. К.: Фірма «ДІКсі», 1997. 832 с.
10. Перерва П.Г. Практический маркетинг. Вып. 2. Маркетинг на промышленном предприятии. – М.: НПО «РИМ», 1991. – 80 с.
11. Каленич І.С. Економічна сутність витрат і собівартості продукції. Бізнес Інформ. 2019. №11. С. 241-246. DOI: 10.32983/2222-4459-2019-11-241-246.
12. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Маркетингові підходи до моніторингу кон'юнктури товарного ринку промислового підприємства // Екон. вісник НТУУ «КПІ»: зб. наук. пр. Київ: НТУУ «КПІ», 2017. № 14. С. 468-477. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108749>.
13. Маниліч М.І., Миронюк О.В. Собівартість продукції: теоретичний аспект [Електронний ресурс]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
14. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
15. Міценко Н.Г., Мизгала С.В. Собівартість як економічна категорія та її місце серед витрат підприємства // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. № 19(4). С. 129-132.
16. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників // Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків: НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>.
17. Мокеева О.В. Собівартість продукції в умовах наукомісткого виробництва: взаємозв'язок теоретичного та прикладного аспектів [Електронний ресурс]. 2007. 25 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://new-dissert.ru/_avtoreferats/01003316281.pdf.
18. Косенко А.П., Коциски Д., Перерва П.Г., Сакай Д., Маслак О.И. Экономическая оценка инновационного потенциала / Мишкольц-Харьков: Мишк. техн.ун-т, 2009. 166с.
19. Мошковська О.А. Облік затрат і калькулювання собівартості продукції згідно вітчизняного законодавства: подальший розвиток і шляхи вдосконалення // Вісник ЖДТУ «Економічні науки». 2009. № 3 (49). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_3/23.pdf.
20. Перерва П.Г. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник / П.Г.Перерва, В.І. Борзенко, Т.О. Кобелева; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків: Планета-Прінт, 2019. 1002 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/415723>.
21. Пархоменко В.М. Собівартість і фінансові результати у податковому законодавстві // Бухгалтерський облік і аудит. 1996. № 4. С. 2-6.
22. Pererva P.G., Kocziszky G., Szakaly D., Veres Somosi M. (2012) Technology transfer / P.G. Pererva, Kharkiv-Miskolc: NTU "KhPI". 668 p.
23. Радченко К.М. Собівартість як економічна категорія, принципи та значення її калькулювання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_4/10.pdf.
24. Перерва П.Г. Практический маркетинг. Вып. 4. Исследование рынка промышленной продукции. М.: НПО «РИМ», 1991. 96 с.
25. Скрипник М.І. Процес калькулювання: визначення понять. 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/ptmbo/2009_3/35.pdf.
26. Витвицька О.Д., Кобелева Т.О., Перерва П.Г., Ковальчук С.В. Стратегічне управління розвитком підприємства на засадах інтелектуальної власності // Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки): зб. наук. пр. Харків: НТУ «ХПІ», 2022. № 1. С. 52-57. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/60492>.
27. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування системи економічної стійкості та комплаєнс захисту машинобудівного підприємства // Економіка: реалії часу. 2018. № 1 (35). С. 98-106. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No1/98.pdf>.
28. Kocziszky G., Pererva P.G., Somosi Veres M., Kobieliieva T.A. Compliance program: tutorial. Kharkov-Miskolc: LTD "Planeta-prynt", 2019. 689 p.

References:

1. Bolyukh, M.A., & Burchevskiy, M.I. (2003). Economic Analysis: Textbook. Kyiv: KNEU, 325 p. [in Ukrainian].

2. Kravchuk, A.V., & Pererva, P.G. (2018). Efficiency as an Economic Category. *Bulletin of NTU "KhPI" (Economic Sciences)*, No. 15, pp. 137-143 [in Ukrainian].
3. Bondarenko, T.Yu. (2011). Production Costs as an Element of the Production and Economic Mechanism. *Economic Sciences. Series "Accounting and Finance"*, Issue 8(29), Part 2. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_2/9.pdf [in Ukrainian].
4. Maslak, O., Pererva, P., Kobeleva, T., Kuchinsky, V., & Ilyashenko, S. (2021). The Efficiency of Information Technologies in Managing Intellectual Property of Industrial Enterprises. *Bulletin of NTU "KhPI" (Economic Sciences)*, (1), 53-58. DOI: 10.20998/2519-4461.2021.1.53 [in Ukrainian].
5. Butynets, F.F. (2000). *Theory of Accounting: Textbook*. Zhytomyr: ZHITI, 640 p. [in Ukrainian].
6. Nagy, S., Pererva, P., & Maslak, M. (2018). Organization of Marketing Activities in Intrapreneurship. *MIND Journal*, No. 5, 10 p. [in English].
7. Huzar, B.S. (2010). Cost and Issues of Product Calculation. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2010_1/7_Guzar.pdf [in Ukrainian].
8. Davydiuk, T.V. (2016). Methods of Cost Accounting and Product Cost Calculation in National Normative Acts: Areas for Improvement. *Economics: Realities of Time*, No. 1, pp. 6-13 [in Ukrainian].
9. Zavgorodnii, V.P., & Savchenko, V.Ya. (1997). *Accounting, Control, and Audit in Market Conditions* (2nd ed.). Kyiv: DIXI, 832 p. [in Ukrainian].
10. Pererva, P.G. (1991). *Practical Marketing. Issue 2. Marketing in an Industrial Enterprise*. Moscow: NPO "RIM", 80 p. [in russian].
11. Kalenych, I.S. (2019). Economic Essence of Costs and Product Cost. *Business Inform*, No. 11, pp. 241-246. DOI: 10.32983/2222-4459-2019-11-241-246 [in Ukrainian].
12. Kobeleva, T.O., & Pererva, P.G. (2017). Marketing Approaches to Monitoring the Commodity Market Conjunction of an Industrial Enterprise. *Economic Bulletin of NTUU "KPI": Collection of Scientific Papers*, Kyiv: NTUU "KPI", No. 14, pp. 468-477. Retrieved from: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108749> [in Ukrainian].
13. Manylych, M.I., & Myroniuk, O.V. Cost of Production: Theoretical Aspect. Retrieved from: <http://archive.nbu.gov.ua> [in Ukrainian].
14. Starostina, A.O. (2009). *Marketing: Theory, World Experience, Ukrainian Practice*. Kyiv: Znannya, 1070 p. [in Ukrainian].
15. Mitsenko, N.G., & Myzgal, S.V. (2009). Cost as an Economic Category and Its Place Among Enterprise Costs. *Scientific Bulletin of the National University of Forestry of Ukraine*, No. 19(4), pp. 129-132 [in Ukrainian].
16. Tkachova, N.P., Pererva, P.G., & Kobeleva, T.O. (2015). Formation of Innovation and Investment Policy of an Industrial Enterprise Based on a Balanced System of Indicators. *Bulletin of NTU "KhPI": Collection of Scientific Papers*. Kharkiv: NTU "KhPI", No. 59(1168), pp. 96-100. Retrieved from: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638> [in Ukrainian].
17. Mokieieva, O.V. (2007). Cost of Production in the Conditions of Knowledge-Intensive Production: Interrelation of Theoretical and Applied Aspects. Retrieved from: https://new-disser.ru/_avtoreferats/01003316281.pdf [in Ukrainian].
18. Kosenko, A.P., Kociszky, D., Pererva, P.G., Sakai, D., & Maslak, O.I. (2009). Economic Assessment of Innovation Potential. *Miskolc-Kharkiv: Misk. tech. un-t*, 166 p. [in russian].
19. Moshkovska, O.A. (2009). Accounting for Costs and Product Cost Calculation According to Domestic Legislation: Further Development and Ways of Improvement. *Bulletin of Zhytomyr State Technological University: Economic Sciences*, No. 3(49). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_3/23.pdf [in Ukrainian].
20. Pererva, P.G., Borzenko, V.I., & Kobeleva, T.O. (2019). *Intellectual Property: Master's Course*. Kharkiv: Planeta-Print. Retrieved from: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/415723> [in Ukrainian].
21. Parkhomenko, V.M. (1996). Cost and Financial Results in Tax Legislation. *Accounting and Audit*, No. 4, pp. 2-6 [in Ukrainian].
22. Pererva, P.G., Kociszky, G., Szakaly, D., & Veres Somosi, M. (2012). *Technology Transfer*. Kharkiv-Miskolc: NTU "KhPI". 668 p. [in English].
23. Radchenko, K.M. Cost as an Economic Category: Principles and Importance of Its Calculation. Retrieved from: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_4/10.pdf [in Ukrainian].
24. Pererva, P.G. (1991). *Practical Marketing. Issue 4. Industrial Product Market Research*. Moscow: NPO "RIM", 96 p. [in russian].
25. Skrypnyk, M.I. (2009). The Process of Calculation: Definition of Concepts. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/ptmbo/2009_3/35.pdf [in Ukrainian].
26. Vytvytska, O.D., Kobeleva, T.O., Pererva, P.G., & Kovalchuk, S.V. (2022). Strategic Management of Enterprise Development Based on Intellectual Property. *Bulletin of NTU "KhPI" (Economic Sciences): Collection of Scientific Papers*. Kharkiv: NTU "KhPI", No 1, pp. 52-57. Retrieved from: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/60492> [in Ukrainian].

27. Kobeleva, T.O., & Pererva, P.G. (2018). Formation of the Economic Stability System and Compliance Protection of a Machine-Building Enterprise. *Economics: Realities of Time*, No. 1(35), pp. 98-106. Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No1/98.pdf> [in Ukrainian].
28. Kocziszky, G., Pererva, P.G., Veres Somosi, M., & Kobieleva, T.A. (2019). *Compliance Program: Tutorial*. Kharkiv-Miskolc: LTD "Planeta-Print", 689 p. [in English].

Посилання на статтю:

Чернишенко О.І. Собівартість як економічна категорія / О.І. Чернишенко // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2024. – № 3 (29). – С. 70-79. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No3/70.pdf>.

DOI: 10.15276/EJ.03.2024.9. DOI: 10.5281/zenodo.13858116.

Reference a Journal Article:

Chernyshenko O.I. Cost as an Economic Category / O.I. Chernyshenko // Economic journal Odesa polytechnic university. – 2024. – № 3 (29). – P. 70-79. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No3/70.pdf>.

DOI: 10.15276/EJ.03.2024.9. DOI: 10.5281/zenodo.13858116.

